

Kovalcsik Katalin (1998): Előszó. In: *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. (szerk.: Kovalcsik Katalin) Tanítók kiskönyvtára 9. Budapest.

Réger Zita (2001): Cigánygyerekek nyelvi problémái és iskolai esélyei In: *Romák és oktatás*. Iskolakultúra könyvek 8. (szerk.: Andor Mihály) Pécs.

Tálos Endre (1998): A cigány és a beás nyelv Magyarországon. In: *Tanulmányok a cigányság társa-*

dalmi helyzete és kultúrája köréből. (szerk.: Kovalcsik Katalin) Tanítók kiskönyvtára 9. Budapest.

A kutatás eddigi része az OTKA T 32993 nyilvántartási számú pályázat keretében folyt.

Cserti Csapó Tibor

Az évszázad iskolafejlesztése

Javaslatok egy iskolafejlesztési program megvalósításához

A sokat ígérő címhez azonnal hozzá kell tennem, hogy inkább a program beindításának és megvalósításának szükségességét kívánja jelezni és nem egy minden részletében és nagyságában eldöntött tényről közöl. Sőt, amiért ez az írás születik, annak az az indoka, hogy programszerűen nem indult el olyan fejlesztés a közoktatásban, amelyet az évszázad iskolafejlesztésének lehetne nevezni. Pedig jelentős közpénzeket kell áldozni az oktatás infrastruktúrájának fejlesztésére, úgy, mint korábban az ivóvízre vagy jelenleg a csatornázásra, autópályákra.

Rendkívül fontosnak tartom, hogy az oktatásban dolgozók és az oktatásban érintettek – köztük az igazgatási és pénzügyi szakemberek, politikusok – tisztában legyenek a jelenlegi helyzet tarthatatlanságával, a fejlesztés elmaradásának következményeivel, és szükségességét érezzék egy fejlesztési program megvalósításának.

A fejlesztési program indokai

Az oktatási épületek rossz műszaki állapota, aggasztó egészségügyi viszonyai.

Az oktatást szolgáló infrastruktúra felzárkóztatása az Európai Unió országainak színvonalára.

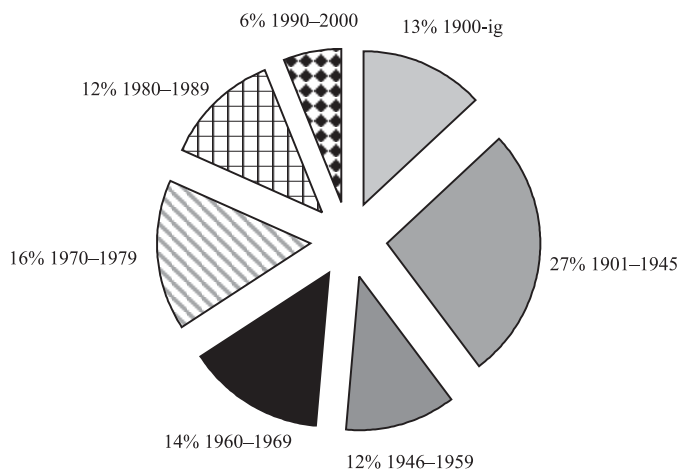
A színvonalas oktatáshoz való hozzáférés korszerű feltételeinek megteremtése az oktatásra kötelezettek számára.

A jelenlegi helyzet és annak tarthatatlansága

Ma Magyarországon az óvodai ellátás, az általános és középfokú oktatás, a kollégiumi ellátás összesen 13 868 (1) épületben folyik.

Az épületek állapotát részben a kora már önmagában is jelzi. Nézzük meg, milyen az épületek korösszetétele. Az 1. ábrán látható, hogy a 19. században emelt épületek aránya nagyobb az 1990 és 2000 között épültekénél. Igen magas azoknak az épületeknek a száma is, amelyek a 20. század első felében épültek, tehát koruk 50 és 100 év között van. Az épületek 40 százaléka a 19. században, illetve a múlt század első felében épült. A mintegy öt és félezer épületnek az oktatásra való folyamatos alkalmassá tétele jelentős terhet hárít az iskolafenntartókra és végső soron a központi költségvetésre. A magyar gazdaság az elmúlt évtizedekben olyan állapotban volt, hogy éppen azok a szükséges karbantartások, felújítások maradtak el, amelyek az épületek állagát, stabilitását biztosították volna. (1. ábra)

A közoktatási beruházások aránya a költségvetés oktatási kiadásain belül drasztikus mértékben visszaesett az utóbbi tíz évben. Míg 1991-ben az alapfokú oktatásban csaknem 10 százalék volt a beruházási célú kiadások aránya, addig ugyanez

1. ábra (2)

1999-ben alig valamivel volt több, mint 3 százalék. A beruházási előirányzatként rendelkezésre álló pénzügyi erőforrások kétharmados csökkenésénél is jobban csökkentek azonban az épületek állagmegőrzésére és felújítására fordított összegek. 1998-ban a teljes oktatási költségvetési ráfordítás mindössze 2 százalékát költötték erre a célra. A folyamatok háttérében számos okot felmutathatunk. Így a már említett pénztelenség, azaz a központi költségvetés magas hiánya, a fenntartók korlátozott anyagi lehetőségei – különösen a kistépülések esetében –, valamint bizonyos esetekben a fenntartói szándékokban az oktatás fejlesztésének célkitűzését megelőző értékpreferenciák érvényre jutása (ivóvíz, csatorna, telefon, gáz).

Az épületek műszaki állapota

A műszaki állapotokat vizsgálva elég lehangoló képet kapunk. Az épületek feléről lehet csupán elmondani, hogy műszakilag rendben van, míg a másik fele igényel kisebb-nagyobb beavatkozást. Vannak azonban olyan épületek is, amelyek már gazdaságosan nem újíthatók fel. Az életveszélyes tantermek kiváltásának céltámogatása 2002-ben megszűnt. Az alanyi jogon járó támogatás megszűnése nem kritizálható, ha a helyére a valós szükségleteket figyelembe vevő támogatási rendszer lép. Jelenleg az Oktatási Minisztérium rendelke-

zik olyan pénzeszközzel, mellyel a legsürgősebb eseteket kezelni lehet.

Komoly probléma, hogy a közoktatási épületállományban még mindig jelentős a szükségstantermek, csoportszobák száma. Az óvodák esetében ezek aránya 7,1 százalék, az iskolák esetében pedig 5 százalék az összes épületállományon belül. Ezeket a szükségstantermeket úgy kell felfognunk, hogy hiányoznak. Ezek a termek szűkösök, sötétek, levegőtlenek, az oktatási feladatok ellátása a pedagógusok többletmunkája ellenére sem lehet teljes értékű.

Az 1. táblázat jól mutatja a hiányok, illetve az elvégzendő feladat nagyságát. A statisztikai összesítések minden előnye mellett mindig ott van az általánosítás mozzanata, mely elfedi a szélsőségeket. Ebben az esetben sem tudjuk érzékeltetni pontosan a helyzetet, mert az egyes épületek is vegyes képet mutatnak műszaki szempontból. A tanulólétszám növekedésével, különböző időszakokban az egyes épületeket részben átalakították-megtöltötték az akkor éppen hatályos építési, egészségügyi előírásoknak megfelelően. Éppen ezért a részleges felújítást igénylő épületek közel negyven százalékos halmozatot úgy kell értelmeznünk, hogy az épületeken belül vannak olyan tantermek, épületszárnyak, amelyek erősen leromlottak, korszerűsítésük elodázhatatlan.

1. táblázat. Az oktatási épületek megoszlása műszaki állapotuk szerint régióként (2)

Régiók	Épületek száma	Felújítást nem igénylők	Részleges felújítást igénylők	Teljes felújítást igénylők	Fel nem újíthatók
	db	%	%	%	%
Közép-Magyarország	2381	49,1	40,9	8,7	1,3
Közép-Dunántúl	1503	55,8	36,1	6,7	1,4
Nyugat-Dunántúl	1650	49,7	42,1	6,8	1,5
Dél-Dunántúl	1604	48,8	42,8	6,9	1,6
Észak-Magyarország	1956	53,3	38,5	6,7	1,5
Észak-Alföld	2644	49,1	39,4	8,2	3,2
Dél-Alföld	2130	52,0	39,2	6,9	1,9
Összesen	13 868	50,9	39,9	7,4	1,8

Az Országos Egészségfejlesztési Központ (3) által végzett vizsgálatok az oktatási épületek műszaki állapotához további adalékkal szolgálnak, de azok egészségügyi viszonyait is érintették. A vizsgálati eredményekből tudjuk, hogy az elmúlt két évben az iskolák 40 százalékában volt víz- és szennyvíz-csőtörés. A rendkívül magas szám mutatja, hogy az épületeknél is rosszabb állapotban vannak a gépészeti szerkezetek. Ez azt jelenti, hogy az iskolákban folyamatos készenlétben kell lenni az iskolavezetésnek és a pedagógusnak. Ez a készenlét azonban nem az oktatáshoz, neveléshez, hanem az épület működésének biztosításához, a gyermekek biztonságához kapcsolódó készenlétet jelent.

A folyamatosan elmaradt karbantartás miatt az iskolák 19 százaléka balesetveszélyes valamilyen szempontból. Balesetveszélyt jelentenek az épületek külső és belső burkolatának le- és felszakadásai, a le nem fedett radiátorok, az elhasznált nyílászárók, az épületek és a sportpályák bútorzatai (padok, asztalok, kapufák stb).

Az épületek 22 százaléka zavaró környezeti tényezők (erős zaj, napfény, rossz levegő, dohos épület) közepette ad helyet az oktatásnak.

A higiénés viszonyok az iskolák 7 százalékában nem megfelelőek, nincs a létszámnak megfelelő számú WC, több, mint száz iskolában még ürgödrös árnyékszék vannak.

A világítás

Az épületek természetes és mesterséges megvilágítása nagy jelentőségű a gyermekek egészsége szempontjából. Az Országos Egészségfejlesztési Központ vizsgálata szerint az iskolák 10 százalékában sem a természetes, sem a mesterséges megvilágítás nem elegendő. A természetes fényt mesterséges megvilágítással szükséges pótolni, de az épületek 21 százalékában a mesterséges megvilágítás nem megfelelő. Egy-egy településen a gyermekek éveket töltenek ilyen körülmények között.

Ezen túlmenően a megvilágítás energia-pazarló módon, rossz hatásfokkal működik az iskolák döntő többségében.

A belsőtéri munkahelyek köztük az iskolák világítására az Európai Unió szabványbizottsága, a CEN ajánlásokat dolgozott ki, amelyek alkalmazása ma az uniós országokban elfogadott gyakorlat. A megvilágításon felül a káprázás elleni védelemre és a színvisszaadásra is vannak előírások.

A Magyarországon jelenleg még érvényes, elavultnak tekinthető, 1986-os kiadású MSZ 6420 Belsőtéri mesterséges világítás szabvány az oktatási intézményekre vonatkozó előírásokat nem tartalmaz. Az élő, de elavult szabályozás egyik kirívó példája egy 1953-ban született, ma is érvényben lévő rendelet, amely 40 gyertyafénynek megfelelő világítást ír elő a tantermekben. Ehhez képest óriási előrelépést jelentett az óvodákra, általános iskolákra

vonatkozó tervezési előírások 19/2002. (V. 8.) OM-rendeletben megjelenése, amely már kitér a megvilágítási értékekre is.

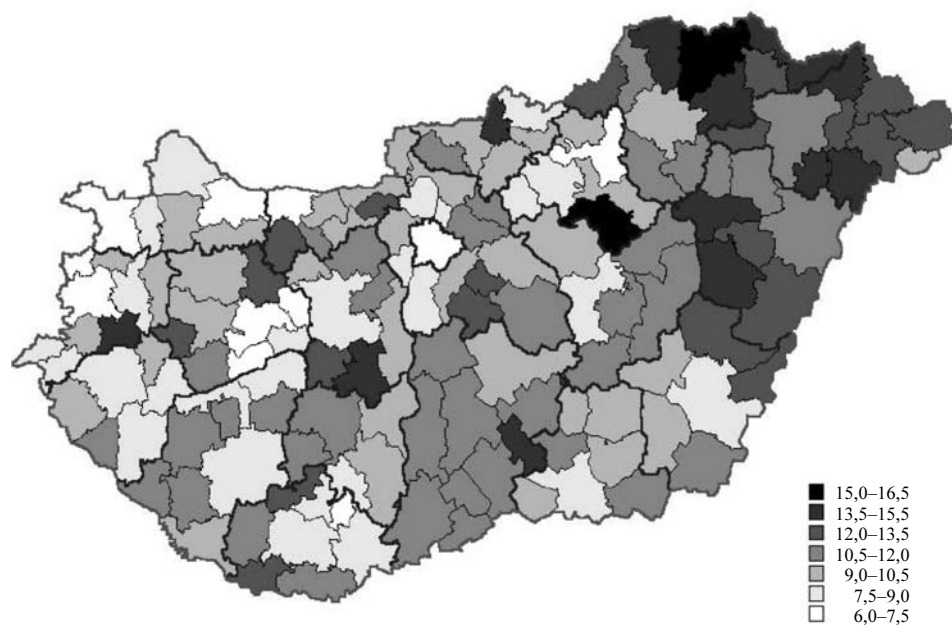
Az iskolák nagyobbik része jelenleg a CEN ajánlásoknak és a tervezési előírások értékeinek nem felel meg. Energetikai okokból az EU-ban csak kisveszteségű működtető szerelvényekkel (előtéttekkel) szabad az új világítást megvalósítani. Az EU országai 2005-ig fokozatosan megtiltják az energetikailag kedvezőtlen lámpatestek használatát. Felméréseink szerint a hazai oktatási intézmények túlnyomó többsége nem felel meg az EU világításra vonatkozó előírásainak.

Az oktatáshoz való hozzáférés esélyei

Ezek az esélyek településenként eltérők. Azok a problémák, amelyeket az előzőekben megemlítettem, mutatják, hogy az egészséges, biztonságos körülmények a tanulók több, mint felének nem adatnak meg. A tanulók az iskolában sokszor az otthonuknál rosszabb körülmények között töltik életük jelentős részét. A hozzáférés lehetőségét szűkíti a feltételek részleges vagy teljes hiánya. (2. ábra)

A tanulólétszám az országos statisztikai adatok szerint az alapfokú oktatásban csökken, de egyes mikrokörzetekben – a térképen a sötét tónusú területeken – a természetes szaporulat országosnál magasabb aránya vagy a településre beköltözők magas száma miatt nő, és nem elégségesek az óvodai férőhelyek, az iskolai épületkapacitások. Mindez elsősorban a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek életpályá-esélyeit szűkíti azzal, hogy kevés idő fordíthatnak az iskolaelőkészítésre (óvoda), vagy rosszul felszerelt szükségtermekben tesznek eleget tankötelezettségüknek. (3. ábra)

A térképen a sötét tónusú területek azok a kistérségek, ahol az oktatási épületek erősen leromlottak. A nehéz helyzetben lévő települések száma mintegy 450, ehhez további 300 település kapcsolható, ahol az épületek már olyan állapotban vannak, amelyek gazdaságosan fel nem újíthatók. További 1100 településen szükséges kisebb-nagyobb beavatkozás. Összességében az iskolafenntartók 75 százaléka vár segítséget ahhoz, hogy korszerű feltételeket tudjon teremteni az oktatás számára.

2. ábra. A 6–14 éves korúak aránya kistérségenként 2010-ben (%) (4)

3. ábra. Teljes felújítást igénylő épületek száma településenként, 2000/01 (db). Zárójelben az érintett települések száma szerepel (5)

Oktatásfejlesztési program

A tudásalapú társadalom jövőképe csak úgy lehet majd valóság, ha az oktatás tartalmi fejlesztésén túl a feltételek megteremtésében az elmúlt évtizedben tapasztaltnál jelentősebb előrelépés történik és a központi költségvetés a 1990–2000. év közötti ráfordítások többszörösével vesz részt a beruházások finanszírozásában. Csak akkor van esély a jelenlegi feltételek lényegi megváltoztatására, a műszaki leépülés megállítására, az európai színvonal elérésére. A közoktatás tárgyi feltételrendszerét összehasonlítva az uniós országokéval a feltételek most olyanok, mintha Trabanttal indulnánk a Forma 1-es versenyen.

A program elemei

Szabályozás. A tervezési előírások befejezése, majd folyamatos karbantartása. Az építési hatóságok felkészítése a jogszabály alkalmazására. Az oktatási szakértők felkészítése a tervezési munkálatokban való részvételre.

Iskolafejlesztési beruházási program. Az iskolafenntartók támogatása oktatáspolitikai elvek érvényesítésével.

Eszköz-, taneszköz-fejlesztés. A szabályozás felülvizsgálata, az iskolák, illetve iskolafenntartók támogatása a közoktatási intézmények korszerű eszközökkel való felszerelése érdekében.

Megítélésem szerint ez a három terület az, amely az oktatás tárgyi feltételrendszerét meghatározza. Valóban átgondolt program csak akkor valósulhat meg, ha ezeket a fejlesztések középpontjába állítjuk. Működnek jelenleg is különböző támogatási formák (címezett támogatás, PHARE-támogatás), készülnek beruházások, de ezeket nem lehet fejlesztési programnak tekinteni, mert nem egységes, kimunkált koncepció mentén valósulnak meg.

A szabályozás tartalma és szükségessége

A helyi kompetencia az épületek kialakításában igen fontos, de önmagában nem elégséges ahhoz, hogy valóban a tanulók és más felhasználók érdekeit szolgálja. Ezt mutatja a szükségtantermek magas száma is. Oktatnak alagsori helyiségekben és tetőtérben egyaránt. Az Országos Egészségfejlesztési Központ által végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy a szükségtanteremben való oktatást csak mintegy felelerésben

indokolta a tanteremhiány. A többi esetben nagyon partikuláris szempontok érvényesültek, figyelmen kívül hagyva a gyermekek, tanárok érdekeit.

A szabályozás szükségszerűen korlátoz, de egyben garanciát is nyújt a felhasználóknak. A korlátozás mellett elégséges lehetőséget biztosít a helyi igények megfogalmazásának, a tervezők alkotói fantáziájának. A gyermekek, pedagógusok és más használók érdekében megfogalmazza azt a minimumot, amit óvodának vagy iskolának nevezett épületben biztosítani kell ahhoz, hogy színvonalas munkát lehessen végezni. A társadalmi esélyegyenlőségre törekvés érdekében ezt a minimumszintet kell biztosítani a hátrányos helyzetű településeken ugyanúgy, mint a gazdagabb iskolafenntartók esetében.

Az oktatásra vonatkozó jelenlegi szabványok alkalmazása nem kötelező, tartalmukban pedig elavultak. Ha az iskolafejlesztési program megvalósul, akkor nagyságrendje százmilliárdokkal mérhető. A szükséges többszáz milliárd forint költségvetési támogatást nem szabad olyan beruházásokhoz felhasználni, amelyek később alkalmatlanság miatt nem tudják biztosítani a szükséges feltételeket. Ha megvizsgálunk az elmúlt években készült iskolaépületeket abból a szempontból, hogy megfelelnek-e az oktatás szakmai feltételeinek, a tanulók egészségvédelmének, akkor számos esetben meglepő eredményt találunk. Ezt a feltételezést arra a tapasztalatra alapozom, amelyet a tornaterem-építési programnál megéltünk. Itt fordult elő, hogy a támogatási pályázatra beérkezett engedélyezett tervek több, mint fele nem felelt meg a szakmai követelményeknek és újra kellett tervezetni. Említhetem továbbá a tetőtérben elhelyezett, sok esetben szűk, levegőtlen, télen hideg, tavasszal-nyáron elviselhetetlenül meleg tantermeket is. Ezek többsége az elmúlt másfél évtizedben épült. A tornatermi programhoz hasonló vizsgálat nem volt az elmúlt években.

A szabályozásban jelentős előrehaladás történt. Az óvodára, általános iskolára, a többi tanulóval együtt nem nevelhető gyermekek oktatására szolgáló építési elő-

írások széleskörű egyeztetést követően elkészültek. A pedagógus társadalom, az ÁNTSZ munkatársai és az építészek többsége részéről kedvező volt a fogadtatás. A tervezési előírásokról szóló jogszabály (6) az építési hatóságok számára teszi kötelezővé az alkalmazást, de valójában a tervezés egész folyamatában érvényesül a szabályozás törekvése.

A jogszabály rendelkezik arról, hogy a felhasználókat be kell vonni a tervezésbe, az építészek mellett oktatási szakértők véleményét kell kikérni. Fontos és sürgős feladat, hogy a szakértői névjegyzékben szereplő szakértők körében legyen olyan specializáció, mely az oktatási beruházások vizsgálatához, véleményezéséhez kapcsolódik. A szakértők kapjanak felkészítést teendőikről.

A szabályozás kitér a telepítés helyére, az udvar méretére, tagolására és természetesen az épület helyiségeinek számára, típusára, méretére, a természetes és mesterséges fényviszonyokra, azok luxban (és nem gertyafényben) megadott értékeire, a fogyatékkal élők integrált nevelését, a gyermekek biztonságát szolgáló követelményekre. Ugyancsak elkészültek a középfokú oktatásra, a kollégiumokra vonatkozó tervezési előírások. Az oktatási miniszter szándékától függ, hogy mikor jelenik meg. Nagy kérdés, hogy lesz-e elég elszántság az oktatási minisztérium vezetésében az oktatás szakmai szempontjainak védelmére, hogy a kis számú, de hangos ellenérdekeltek kritikái miatt ne puhuljon fel a szabályozás.

Az iskolafejlesztés beruházási programja

Hogy milyen lesz az iskolaépület, azt nagy részben a jogszabályokban előírt minimum-követelmények, az egészségügyi, a tűz-, víz- és vagyonvédelmi biztonsági szabályozások határozzák meg. Legalább ilyen értékűnek tartom a felhasználók részvételét a tervezési folyamatban. Szükséges a pedagógusok, szülők és – lehetőség szerint – a diákok bevonása a tervezésbe.

Az intézménymegújítási program a kor kihívásait kezelő és a nemzetközi tapasztalatokat is figyelembe vevő jellemzői a következőkben foglalhatók össze:

Az új, illetve újjá váló közoktatási intézmények (azok funkcionális egységei) többcélúan kihasználhatóak (délelőtt: iskola, délután: felnőttoktatást, kulturális tevékenységet szolgáló közösségi tér), valamint rugalmasan igazíthatóak lesznek a jövőben változó igényekhez is. Ennek érvényesülése érdekében a helyi társadalmi igények feltárása sokrétű elemzések segítségével történik.

A fejlesztéseknek a pedagógiai programhoz, a célul kitűzött tartalmi tevékenységhez kell igazodniuk. Ennek alapján alakíthatók ki azok a terek, amelyek a korszerű ismeretek átadását, befogadását a legjobban szolgálják.

A jövő iskolája, óvodája megteremti azt a komfortos érzést, amely a társadalmi középosztály lakáskultúrájában fellelhető. Az épületek és berendezések jó minőségű, környezetbarát, tartós anyagokból készülnek. Az épületek alkalmasak lesznek a mozgáskorlátozottak, más fogyatékkal élők integrált nevelésére.

A jövő iskolája, óvodája igazodik a környezet természetes adottságaihoz, lehetőség szerint megőrzi hazánk tájainak építészeti hagyományait. Az iskola a település jelentős középülete lesz, mely az ott folyó tevékenységnek méltó keretét adja.

Az épület műszaki színvonala az EU-előírásoknak is megfelelő.

Általános támogatási elvek

A program megvalósítását a magas költségvetési támogatási igény miatt 10–12 évre szükséges tervezni. Tisztázni kell, hogy milyen beruházásokat támogat a költségvetés. Megítélésem szerint a következő elveket, szempontokat indokolt érvényesíteni:

- az intézményrendszer felaprózottságának csökkentése;
- a fejlesztést azokon a településeken kell megvalósítani, ahol a gyermeklétszám stabilitása vagy növekedése ezt indokolja;
- az oktatás szakmai koncepciója a pénzügyi ésszerűséggel társul (fenntarthatóság);
- az oktatáshoz, neveléshez való hozzáférés színvonalas feltételeinek biztosítása;
- a közoktatási épületállomány romlásának megállítására, műszaki színvonalá-

nak javítása az EU-normák figyelembevételével;

- az iskolafenntartók anyagi részvétele a beruházás költségeiben.

Tevékenységi területek

A rossz műszaki állapotú közoktatási épületek rekonstrukciója, újjáépítése, beleértve az épületgépészetet is.

A működő épületek korszerűsítése és olyan terekkel való bővítése, melyek az oktatás, felnőttoktatás szakmai igényeihez igazodnak.

Új épületek építése, a meglévők bővítése azokon a településeken, ahol az oktatási, nevelési feladatok ellátására nincsenek meg a feltételek.

Az óvoda és iskola egészségügyi feltételeinek megteremtése.

Az iskolaépület környezetének fejlesztése, alkalmassá tétele pihenésre, sportolásra.

Az iskolaépület élet- és vagyonbiztonsági feltételeinek kialakítása, korszerűsítése.

Az akadálymentes közlekedés műszaki feltételeinek kiépítése.

A beruházások prioritásai

– Az életveszélyes épületek kiváltása. A céltámogatás 2002 elejétől megszűnt, de helyére semmilyen támogatási forma nem lépett. A területfejlesztési tanácsok – amint az kiderült – nem képesek kezelni a kisebb, de több tízmilliósi értékű beruházási szükségletet.

– Az ellátási feszültségek kezelése. Azokon a településeken, ahol növekszik a gyereklétszám, szintén gyors beavatkozás, az esetek nagy részében a címzett támogatásoknál kisebb összegű támogatás szükséges.

– A rossz műszaki állapotú, egészségre káros állapotú épületek modernizálása.

A beruházási programhoz szükséges és lehetséges források

A táblázat az előállítási költségekből kiindulva mutatja a közoktatási épületállomány értékét új áron és ebből számolva a műszaki állapotot figyelembe véve a jelenlegi áron. Ez vihet közelebb bennünket ahhoz, hogy megállapítsuk a prog-

2. táblázat. A táblázat „jelenlegi számított értékét” úgy számoltuk, hogy az új értéket és az 1. táblázat műszakiállapot-mutatóit vettük alapul. Ennek megfelelően az 50,9 százalékot teljes értéken, a 39,9%-ot 60%-on, a 7,4%-ot 30%-on, az 1,8%-ot nulla értéken vettünk figyelembe. A fajlagos költség az épület teljes alapterületének tanteremre, csoportszobára kivetített összegét tartalmazza.

Intézmény	Fenntartói forma	Tantermek/ csoportszobák száma (db)	Újjépítés fajlagos költsége (millió Ft/ tanterem)	Az újrarendezés összköltsége (millió Ft)	Jelenlegi számított érték (millió Ft)
Óvoda	Önkormányzati (állami)	13 617	45	612 765	417 232
	Egyházi, alapítványi, egyéb	1 719	45	77 355	52 671
Iskola		15 336		690 120	469 903
	Önkormányzati (állami)	63 159	60	3 789 540	2 580 298
	Egyházi, alapítványi, egyéb	6 409	60	384 540	261 833
		69 568		4 174 080	2 842 131

ramhoz szükséges várható forrásigény nagyságrendjét.

Ha nagyvonalúan 100 éves amortizációval számolunk, akkor azt a megállapítást tehetjük, hogy évi 28–30 milliárd forint szükséges ahhoz, hogy ne romoljon tovább az oktatási épületek műszaki állapota. Ahhoz, hogy javulást érnünk el, évi negyven-, de inkább ötvenmilliárd forint értékű beruházásra van szükség. Jelenleg évi 10 milliárd forint körüli összeget költünk oktatási beruházásra. Biztató javulást jelent, hogy 2004-re a kormány által elfogadott címzett támogatási koncepció az oktatást érintő beruházást érintően mintegy 13 milliárd forintot hagyott jóvá, ami több, mint kétszerese az előző évnek. A biztató javulás ellenére is azt kell mondani, hogy ez arra elégséges, hogy a műszaki leépülés mértékét csökkentse, de nem indult be programszerűen, a rendszer egészét átfogóan a közoktatás infrastruktúrájának modernizálása. Tudjuk, hogy 2002-ben a közoktatás kiemelt támogatásban részesült a közalkalmazotti bérek emelkedésével. Ez azonban nem változtat a tárgyi feltételek romló helyzetén.

A program megvalósításához tíz év alatt 400–500 milliárd forintra lenne szükség. Első hallásra (olvasásra) meghökkentően nagy számról van szó, de ez évi 40–50 milliárd forintot jelent, ami az oktatási kiadások 7–8 százalékát teszi ki, és így már látható, hogy nem egy földtől elrugaszkodott vágyálomról beszélek. Egy évtizeddel

előtt az alapfokú oktatásban a kiadások közel 10%-t fordították beruházásokra. A források egy része jelenleg is megtalálható a központi és helyi költségvetésben. (Például címzett támogatás, egyházakat, helyi önkormányzatokat érintő egyházi tulajdonrendezés, a területfejlesztési tanácsok, iskolafenntartók forrásai.)

Ami megvan

A központi költségvetésbe már beépült források az elkövetkező tíz évben 150–170 milliárd forintot tesznek ki. Az iskolafenntartók saját forrásait 30–50 milliárd forintra kalkulálhatjuk egy évtized alatt. A már megnyert PHARE-támogatás 4 milliárd forintját is ide számítva azt mondhatjuk, hogy a forrásoknak csaknem a fele már a központi és a helyi költségvetésben megvan.

Ami várható

Ha Magyarország az EU tagja lesz, akkor számíthatunk uniós támogatásra is, aminek a körvonalai már a nemzeti fejlesztési tervben kirajzolódnak. Az elkövetkező tíz évben megítélés szerint legalább 60–70 milliárd forint támogatással számolhat az oktatási infrastruktúra.

Ami a döntéshozók felelősségétől függ

A fentiekben túl szükséges, hogy a központi költségvetés tíz év alatt mintegy 200–250 milliárd forint többlettámogatást biztosítson az oktatási épületállomány megmentésére és korszerűsítésére.

Eszköz-, taneszköz-fejlesztés

A közoktatási intézmények fenntartóinak a közoktatási törvény értelmében el kellett készíteniük az intézmények eszköz- és felszerelési fejlesztési tervét. Ütemeznük kellett, hogy 2003. augusztus 31-ig milyen éves bontásban fogják a hiányzó eszközöket intézményeik számára biztosítani. A fejlesztési terv elkészítésének határideje 2000. július 31. volt.

A jogszabály tág teret ad az intézményeknek, iskolafenntartóknak arra, hogy milyen taneszközt biztosítanak az adott feladat ellátásához tantárgyanként, műveltségi területenként.

A taneszközfejlesztés költségvetési tervezhetősége érdekében az Oktatási Minisztérium a jelenlegi taneszköz-ellátottság feltérképezéséhez 2000-ben három megyéből (Szabocsvásárosok, Borsod-Abaúj-Zemplén és Zala megye) kért adatokat, és elkészítettett egy költségkalkulációt a funkcionális taneszközjegyzék alapján.

A felmérés szerint ha minden eszközt most kellene megvásárolni, a jelenlegi árakkal számolva országosan csak a taneszközök beszerzéséhez mintegy 33 milliárd forint szükséges. (A felmérés csak a taneszközöket vizsgálta, nem szerepelnek benne a tankönyvek, a bútorzat, a berendezési tárgyak.)

Az egyes települések közoktatási intézményeinek taneszköz-ellátottsága igen eltérő, a felmérés időszakában átlagosan a kötelező eszközök és felszerelések 20–25 százalékával rendelkeztek az intézmények

A meglévő eszközök 20 százalékos arányát figyelembe véve, a felméréskor érvényes árakkal számolva 26,4 milliárd forint központi támogatás szükséges a taneszközök beszerzéséhez.

A helyiségek bútorzata és egyéb berendezései beszerzéséhez előzetes kalkulációk szerint további 20 milliárd forint központi támogatás szükséges.

A taneszköz 11/1994 OM rendelet a tervezési előírások megjelenését követően átalakításra szorul, különösen az oktatási épületekre, illetve azok helyiségeire vonatkozó rész. Szükséges átgondolni újra a szabályozást abból a szempontból is, hogy

az oktatás tartalmi szabályozásában bekövetkezett változtatások az eszköz-, taneszköz-szabályozásban is jelenjenek meg.

Az oktatás-nevelés feltételrendszerének hangsúlyos eleme a felszerelés, különösen az informatikát szolgáló – többnyire hiányos vagy koncepció nélkül, esetlegesen beszerzett – eszközök megújítása. Ezen a területen a leggyorsabb az avulás.

Az eszközök beszerzése csak akkor tud minőségi szempontból számottevően megújulni, ha átfogó koncepcióhoz kapcsolódva a fenntartók, illetve az intézmények központi támogatásban részesülnek. Az elmúlt években (az ideit is beleszámítva) a központi költségvetés és a fenntartók közel tizenötmilliárd forintot fordítottak a taneszközfejlesztésre.

Az elmúlt években a közoktatási közalapítványok jelentős szerepet kaptak az oktatási intézmények eszközfejlesztésében. A közoktatási közalapítványok olyan közvetlen kapcsolatban voltak az intézményekkel, amit központilag vezényelt pályázat esetében soha nem lehet megvalósítani. A különböző felszereltséggel rendelkező intézmények differenciált támogatására nyújtott ez a megoldás lehetőséget. A közoktatásról szóló törvény 2003. évi módosítása további haladékt biztosít az iskolafenntartóknak a feladat teljesítésére. Az iskolafenntartóknak adott korábbi határidő a fenntartók többségénél nem tartható, tehát indokolt folytatni az eszközfejlesztési támogatást 2003 után is.

Összegzés

Remélem, sikerült érzékeltetni az oktatás tárgyi feltételrendszerének rossz állapotát és azt, hogy ennek megváltoztatása – súlyos következmények nélkül – tovább nem halogatható.

A kérdés az, hogy a következő években a közoktatás tárgyi feltételrendszerében kormányzati program beindításával javulás történik, vagy a program elmarad, és a bemutatott állapot tovább romlik. Történtek nem lebecsülendő kezdeményezések (PHARE program, hitel-program), de ezek az évi 2–3 milliárd forintos mikro-programok csupán a

toldozás-foldozás lehetőségét hordozzák és csupán a tényleges program felszínét érintik, de döntő változásokat nem hoznak. A fejlesztési program beindításának elmaradása anyagi vonatkozásban a működési költségigény növekedését eredményezi az elkövetkező években, a kikerülhetetlen fejlesztések pedig csak növekvő összegekkel valósíthatók meg. A kiadások többletei talán még számokban is mérhetőek lennének, de számokban nem fejezhető ki az egészségkárosodás következményei, az egyén és a társadalom veszteségei.

Abban reménykedhetünk, hogy a közoktatás fejlesztése helyet kap a jelenlegi és

a jövőendő kormány(ok) prioritásai között, és kormányzati szinten születik döntés a közoktatási infrastruktúra fejlesztéséről, így részesei lehetünk a 21. század első nagy iskolafejlesztésének.

Jegyzet

- (1) Forrás: KSH. (2001)
- (2) Oktatókutató Intézet. Kézirat, (2001)
- (3) Országos Egészségfejlesztési Központ. Kézirat, (2001)
- (4) Oktatókutató Intézet. Kézirat.
- (5) Oktatókutató Intézet. Kézirat.
- (6) 19/2002. (V. 8.) OM rendelet.

Torba Nándor

Iskolahigiéné a századfordulón

Ma már csak irodalmi művekből, iskolai értesítők közléseiből és levéltári adatok alapján kaphatunk képet arról, milyen körülmények között tanultak a nagyszüleink. Írásunk az iskolák higiénés viszonyainak alakulását mutatja be a népoktatási törvény megszületésétől a második világháborúig.

Az iskola felszereltsége és higiénés állapota nagyrészt attól függött, hogy mely településen működött, és annak a helynek milyen volt az általános közegészségügye. Az iskolaorvosok kitartó küzdelmének, a tanítók pozitív példájának, egészségnevelési munkájának köszönhetően a huszadik század elején sokat javultak a tanulás feltételei. Főleg vidéken azonban a jó kezdeményezések ellenére is csak nagyon lassú fejlődés volt tapasztalható, ami nagyrészt az általános elmaradottsággal és a pénziánnyal volt magyarázható.

A közegészségügyi helyzet

Az ország közegészségügyi állapota a 19–20. század fordulójáig rendkívül rossz volt. Pusztított a himlő, a vizes-mocsaras területeken a malária, a rossz ivóvízellátás miatt a kolera és a tífusz. A közegészségügyi helyzet fokozatos javulásában szerepe volt a korszak legkorszerűbb közegész-

ségügyi törvényének (1876. évi XIV tc.), bár végrehajtására nagyon lassan és inkább a nagyobb településeken került sor. A népesség zöme viszont vidéken élt: 1913-ban a lakosságnak csak alig negyede lakott városban. (Hanák, 1988)

A kis városokban, a falvakban és az alföldi tanyákon egyáltalán nem voltak közművek. A vízellátást néhány ásott kút szolgáltatta. Az utak nyáron porosak, télen sárosak voltak. Egy jól felépített árnyékszék is ritkaságszámba ment, hisz a házak 30–40 százalékának volt csak külön WC-je az udvaron, a köznép számára kiásott gödrök szolgálták. A sokszor istállóval egybeépült házak 50 százalékának a fala olcsó vályog, 60–70 százalékának a fedele a tűzveszélyes zsúpp vagy nád volt. (Klebensberg, 1990)

A városokban viszont – főleg Budapesten – a 19. század végén kibontakozó tőkés fejlődés nyomán beáramló népesség jelentett gondot. Nagy bérházépítkezések indultak főként a fővárosban. Az új épületek anyaga már kő vagy téglá, teteje pala vagy cserép